DEN ONORMA BOKEN

Ungdom mot rasism
Box 152
291 22 Kristianstad

© Ungdom Mot Rasism 2012
Text Selma Gušić
Grafisk design och illustration Lisa Ewald

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

HUR KAN DU ANVÄNDA BOKEN

Den självständiga läsaren
Gruppen

1. NORMER
Vad är en norm?
Att befinna sig utanför normen
Att befinna sig innanför normen
Övningar
Citatfrågan

2. DISKRIMINERINGSGRUNDERNA
Vad skapar vi normer om?
Diskrimineringsgrunderna (enligt lag)
Intersektionalitet
Övningar
Citatfrågan

3. MAKT
Hur kan vi förstå makt? Makten i tre steg
Normen och makten – en kärlekshistoria
Makt i praktiken; De sju härskarteknikerna
Övningar
Citatfrågan

4. NORMKRITIK
Att syna normerna
Jag tolererar att du kan läsa det här
Övningar
Citatfrågan

5. OCH NU DÅ?

6. MATERIALLISTA

7. ORDLISTA

8. OM UNGDOM MOT RASISM

INLEDNING

HEJ VÄRLDSFÖRBÄTTARE!

I din hand håller du en skrift som vi hoppas kommer att hjälpa dig i din kamp för en bättre värld. Innan du går vidare i din självständiga läsning eller din studiecirkel vill vi gärna att du läser denna inledning. Den kommer att hjälpa dig att se möjligheterna med den här boken och hur du på bästa sätt kan ta tillvara på dess innehåll.

Denna boks syfte är att öka dina kunskaper om normer och makt. Vi vill hjälpa dig att förstå världen bättre, hur normer skapas och samspelar med makt och ge dig verktyg för att synliggöra, ifrågasätta och förändra. Denna boks fokus är att hjälpa dig förstå världen utifrån ett normkritiskt perspektiv.

Vi är alltså kritiska mot att människor exkluderas, osynliggörs och kränks för att de inte anses vara normen, anses vara normala. Vi anser att genom att dela upp människor, handlingar, åsikter med mera i normalt och onormalt så begränsar man[1] människors möjlighet och förmåga att leva sitt liv fullt ut. Vi strävar istället mot en värld där alla är lika mycket värda och har möjlighet att delta i världen på lika villkor. En värld där alla människor har samma möjlighet att nå sin fulla potential. En värld där alla ska få och ge kärlek, trygghet och respekt.

[1] Det lilla, men ändå stora ordet ”man” kräver en förklaring, titta i ordlistan.

Första steget mot detta mål är att syna de regler vi har i dagens samhälle som bestämmer att något eller någon är rätt eller fel, att ta reda på vem och vad dessa regler exkluderar och inkluderar och att sedan ifrågasätta och kritisera dem.

I bokens titel finns ordet”onorm”, detta har vi hittat på. Vi vill med ordet ifrågasätta att det finns sådant som är normalt och onormalt. Att det finns ett ord för det som är norm men inget ord för det som inte är norm är ju en norm i sig. Vi anser att ordet norm är ett mycket begränsande och trångt ord. Ordet onorm däremot finns det inga ramar kring.

HUR DU KAN ANVÄNDA BOKEN

Viktiga saker att tänka på när du läser denna bok är att den utgår från en generell syn på hela samhället. Alltså talar den om de normer som finns i det svenska samhället idag i stort, inte specifikt i vissa grupper. Normer är så klart invecklade och komplicerade och de finns överallt runt omkring oss. Denna bok är en introduktion till ämnet, men det finns mycket mer att lära för den som vill.

Denna bok kan du använda själv för att lära dig mer om dessa ämnen eller så kan du välja att använda den i en större grupp i/genom en studiecirkel. En studiecirkel kan du bilda med dina kompisar, inom din organisation eller klass. En studiecirkel är ett sätt för en grupp personer som är intresserade av samma ämnen att träffas och lära sig tillsammans. Boken kan alltså användas självständigt, av en grupp, eller genom att be en ledare/lärare att hjälpa till och vägleda genom bokens text och övningar. Du bestämmer själv, eftersom boken är ditt verktyg. Här nedan kommer tips på hur boken kan användas för dessa olika syften:

Kapitlens uppbyggnad: Citat, informativ text, självständig övning, gruppövning, citatfråga

DEN SJÄLVSTÄNDIGA LÄSAREN

Varje kapitel i boken lyfter ett nytt ämne. Tillsammans med de andra kapitlen skapar de en helhet. Varje ämne börjar med ett citat som på olika sätt knyter an till ämnet. Därefter följer en informativ text. Efter att du läst texten är det dags att fundera på vad som sagts i texten och för att underlätta detta har vi förberett en övning med tillhörande frågor som kan vägleda dig. Övningen är markerad med texten **självständig övning** med instruktioner för hur du ska göra. Därefter följer några funderingssfrågor. Sist i varje kapitel finns en fråga som knyter an till citatet i början på kapitlet. Om du tycker att vissa delar eller ord är svåra att förstå så finns det en ordlista längst bak i boken med mycket nyttig information. Det finns dessutom en lista med tips på annan litteratur om du vill fördjupa dig inom en viss fråga.

GRUPPEN

Inför studiecirkeln ska alla deltagare förbereda sig genom att läsa citatet, den informativa texten samt göra den självständiga övningen hemma. När ni sedan träffas i gruppen kan ni börja diskutera det ni läst eller så kan ni välja att läsa om allt i gruppen som högläsning. Kanske finns det någon i gruppen som hellre lyssnar på texten än läser den själv, då kan detta vara en bra metod för att alla ska kunna förstå. Hur ni än väljer att göra är det viktigt att ni först diskuterar texten ni läst. Har alla förstått? Kan ni hjälpa varandra att förstå? Därefter fortsätter ni till övningen som är markerad med texten **gruppövning**. Ibland kräver

dessa övningar att ni väljer en ur gruppen som leder övningen. Ett annat alternativ är om ni har en ledare eller lärare som hjälper er med studiecirkeln så kan denna person vägleda er genom övningen. Därefter diskuterar ni övningen utifrån de reflektionsfrågor som finns och till sist tittar ni på den fråga som knyter an till citatet i början på kapitlet. För att hjälpa er på vägen kommer här tips på upplägg och vad ni ska tänka på i er studiecirkel.

Det är viktigt att ni är trygga och bekväma med varandra i gruppen och att ni är tydliga med att ni respekterar varandras åsikter och att det som sägs inom gruppen inte ska lämna rummet. I fall ni inte har en ledarfigur med i gruppen, alltså en ungdomsledare, lärare eller liknande, så kan ni om ni vill i början på varje möte utse en studiecirkelledare som får extra ansvar att fördela ordet och hålla i gruppövningen. Som cirkelledare är det viktigt att man är rättvis och öppnar upp för att alla ska höras och ta plats. Viktigt är också att en ny person får denna roll varje gång så att alla får prova på. Vill man inte är det dock inget tvång. Det är viktigt att alla känner sig hörda och att all diskussion hamnar på en bra nivå. Om någon känner sig kränkt är det också viktigt att detta får komma upp till ytan och diskuteras. Uppstår jobbiga situationer eller diskussioner kan det vara bra att avsluta de med en runda (se vad en runda är längre ner).

I vårt förslag ser vi gärna att ni jobbar utifrån en cirkel i er grupp. Det innebär att ni under passen sitter i en cirkel och går runt i cirkeln och talar en och en. Genom att hela tiden låta var och en av deltagarna säga sitt om texten, övningarna eller hur de känner så skapas en jämlik grupp. Sitter man i en cirkel vet man dessutom hela tiden när det är ens egen tur vilket kan kännas tryggt så att man kan förbereda vad man vill säga. Däremot är det viktigt att aldrig tvinga någon att tala utan att förklara att ordet ”pass” kan användas om man vill. Längre ner i texten finns instruktioner för denna metod att diskutera på, den kallas för rundan.

MÖTET:

1. Ni börjar med en runda där varje person får berätta något kort om sin dag. Det hjälper att öppna upp stämningen och visa att det inte är farligt att tala högt inför gruppen. Det är viktigt att den som talar får all uppmärksamhet och att resten av gruppen är tysta.

2. Nästa runda får alla berätta om det de läst och hur deras individuella uppgift gick till. Här kan alla få säga vad de tyckte om texten, om det var något de inte förstod och vad de har lärt sig. Det är viktigt att komma ihåg atten studiecirkel bygger på att ni lär varandra. Kanske förstår man olika stycken annorlunda, då är det viktigt att alla får berätta sin version och så kan ni diskutera i grupp.

3. Här skulle vi vilja föreslå att ni tar lite fika och samlar huvudet kring alla diskussioner som kommit upp. Fika är viktigt!

4. Nu ska ni ta er an gruppövningen och de efterföljande frågorna. Gör övningen så som den står beskriven i boken, börja sedan med en runda

där alla får berätta vad de tyckte om övningen. Gå sedan in på frågorna och diskutera dem först i bikupor två och två. Därefter kan ni diskutera frågorna i storgrupp.

5. Tills sist kan ni diskutera frågan som hör ihop med citatet och låta det vara den avslutande delen av studiecirkeln.

6. Innan ni går kan ni göra ännu en runda i cirkeln och ge alla en möjlighet att säga något om hur de tyckte träffen var. Här kan man få reflektera fritt men fundera gärna på; **hur kändes detta mötet, har du lärt dig något nytt, vad tar du med dig från mötet?**

METODER FÖR ETT BRA MÖTE

Rundan: En runda går till så att alla deltagare får ordet en och en. Var en får tala till punkt medan de andra lyssnar. Om något är oklart eller om man har en fråga kan man ställa denna, men annars är det viktigt att alla får prata utan att bli avbrutna. När man är klar skickar man vidare ordet till personen bredvid sig tills rundan är klar.

Bikupor: Ibland kan det kännas svårt att tala inför hela gruppen då kan ni välja att först diskutera frågor två och två, alltså i bikupor, innan ni öppnar upp för hela gruppen. På det sättet har alla fått komma till tals även om man inte vill säga något inför hela gruppen.

Till ledaren: Läs instruktionerna till övningarna noggrant och håll dig till dessa ramar. Var tydlig när du förklarar hur övningen ska genomföras och planera gärna lite i förväg. Läs igenom alla steg i övningen så att du är säker på att du förstår innan du förklarar den för någon annan. Om du inte förstår övningen, ta hjälp av de andra i gruppen. Ta hjälp av rundan och bikupan för att hålla diskussionen på en bra nivå. Det är viktigt att den som fördelar ordet ser till att alla får höras och då är rundan ett bra verktyg till detta.

I boken kanske du stöter på ord som du inte förstår, då finns det förmodligen en förklaring i ordlistan längst bak. Boken är skriven inom projektet Jämställd antirasism och illustrerad av Lisa Ewald.

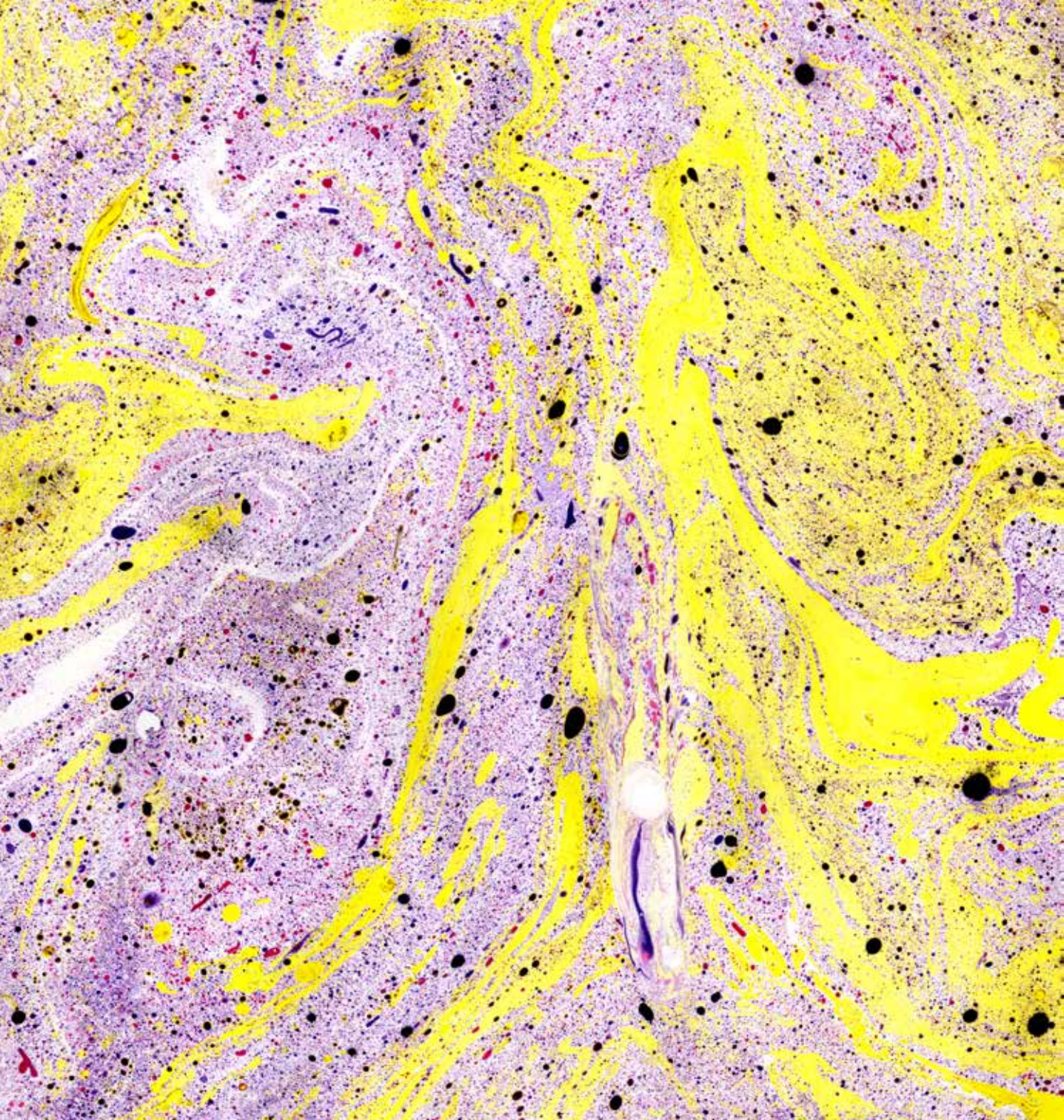

1.

NORMER

”Glada nyheter, hockeylandslaget vann igår
och för herrlaget gick det också helt ok…”

– ur serieteckning av Nanna Johansson

VAD ÄR EN NORM?

En norm är en oskriven regel om hur vi bör se ut, bete oss och vara. Normer skapar vi tillsammans i samhället och de är mycket beroende av sitt sammanhang. Till exempel kan normer för hur vi bör bete oss se annorlunda ut i Rwanda och i Kina. Det är en norm att vi har kläder på oss och inte går runt nakna på stan, att vi står i kö eller att vi äter frukost. Men det är också en norm att killar inte ska ha på sig kjol eller att två personer av samma kön inte ska vara kära. Normerna berättar för oss vad som är normalt och vad som är onormalt. Olika normer påverkar oss mer eller mindre negativt, och olika normer är mer eller mindre allvarliga att bryta.

ATT BEFINNA SIG UTANFÖR NORMEN

Normer är alltså regler för hur vi ska vara och dessa regler skapar ramar som vi ska hålla oss inom. Som alla ramar blir normerna också begränsningar. Att hamna utanför ramen kan vara mycket läskigt då det kan ge känslan av att inte höra hemma, att inte vara normal. För att beskriva vad som händer när vi bryter mot normen kan man föreställa sig en storm, likt en tornado. I stormen blåser vinden hårt och runt runt runt. I mitten finns stormens öga. I stormens öga är det lugnt och skönt, man känner inte av vinden och man ser inte vinden som blåser runt en. Men om man tar ett steg utanför stormens öga så känner man plötsligt hur vinden tilltar. Plötsligt blir det svårt att hålla balansen och man slungas upp i stomen. Precis så kan det vara att befinna sig innanför och utanför normen. När man är i normen, i ögat – innanför ramen, är allt frid och fröjd, man anses vara normal. Men så fort man gör något som bryter mot normen får man känna motstånd. Sneda blickar eller stängda dörrar berättar för en att man inte är som man borde vara.

I sitt material I normens öga beskriver organisationen Friends norm som en storm. Se i materiallistan.

ATT BEFINNA SIG INNANFÖR NORMEN

Det är svårare att se normen om man är mitt uppe i den. Precis som det kan vara svårt att se vinden om man inte känner den blåsa. Det kan vara svårt att prata om hur det är att vara som normen, alltså hur det är att följa alla de där oskrivna reglerna. Eftersom reglerna är oskrivna och osynliga är de oftast så mycket självklara för oss. Eftersom det är svårt för oss att se reglerna så följer vi oftast dem utan att ifrågasätta. På det sättet är vi med och ständigt omskapar dem.

ÖVNINGAR

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING: NÄR TÄNKTE DU SENAST PÅ ... ?

Du behöver papper och penna.

För den som passar in är normen ofta osynlig. Denna övning hjälper dig att synliggöra normer kring kön, hudfärg och funktionalitet. Den hjälper dig även att tänka kring när du bryter mot normen och hur du ser på andra som gör det.

Ta fram papper och penna och skriv ner när du senast tänkte på ditt **kön**, **din hudfärg** och **funktionalitet**. Försök att komma ihåg den senaste situationen som du funderade på dessa saker.

FUNDERINGSFRÅGOR:

Vad fick dig att senast fundera på ditt kön, var det på grund av en egen upplevelse eller någon annans upplevelse i din omgivning?
Tror du man funderar olika mycket på sitt kön om man är kille, tjej, transperson, transsexuell, homosexuell, heterosexuell eller bisexuell? Varför tror du att det är så?

Vad fick dig att senast fundera på din hudfärg, var det på grund av en egen upplevelse eller någon annans upplevelse i din omgivning?

Tror du man funderar lika mycket på sin hudfärg i dagens samhälle oavsett vilken hudfärg man har?

Vad fick dig att senast fundera på din funktionalitet, var det på grund av en egen upplevelse eller någon annans upplevelse i din omgivning?

Tror du man funderar lika mycket på sin funktionalitet i dagens samhälle oavsett om man är helt funktionell, har en synlig funktionsnedsättning eller en osynlig funktionsnedsättning?

Den här övningen är tagen ur boken O/LIKA – ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering framtagen av LSU. Se materiallistan.

GRUPPÖVNING:
INNANFÖR RAMARNA

Rita upp två stora ramar på ett stort papper eller en tavla. I den ena ramen skriver ni ”man” och i den andra ”kvinna”. Nu ska ni tillsammans fylla ramarna med så många ”typiska egenskaper” för de två könen som möjligt. Kom ihåg att tänka utifrån vad samhället tycker är kvinnligt och manligt. Ett tips kan vara att ställa er frågan: ”Vad skulle 1000 personer på stan ha svarat?”

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Finns det personer runt omkring er som uppfyller alla dessa egenskaper? Om inte, varför är de ändå så självklara?

Sätt nu plus och minus bredvid de egenskaper som är positiva respektive negativa i de båda ramarna. I vilken ram finns flest positiva egenskaper? Varför är vissa egenskaper bra och andra inte?

Om ni tittar på ramarna som om de vore två personer, vilken sexualitet har personerna? Förändras våra normer kring hur man ska vara för att vara man och kvinna ifall personerna inte är heterosexuella?

Som avslutning fyll mellanrummet mellan ramarna med egenskaper ni själva tycker är viktiga hos en person, egenskaper ni ser i er själva och andra runt omkring er. Finns det egentligen typiska egenskaper som är knutna till våra kön?

CITATFRÅGAN

Citatet i början på detta kapitel kommer från en serieteckning av Nanna Johansson. Ett nyhetsankare läser upp sportnyheterna men vänder på de normer vi har i samhället kring kvinnlig och manlig sport. Det är en norm i vårt samhälle att tjejer och killar är olika duktiga på sport och att de därför inte kan tävla tillsammans. Det är en norm att killar är mer tävlingsinriktade redan i tidig ålder och därmed bättre på sport och att sport egentligen tillhör dem som grupp. Rent forskningsmässigt finns inga belägg för detta. Forskare menar istället att den mänskliga kroppen har en förmåga att utvecklas utifrån det man utsätter den för. Precis som både kvinnor och mäns höjdhoppsrekord har utvecklats och ökat med tiden, så skulle kanske deras kroppar prestera och formas efter vad tävlingen krävde om de tävlade tillsammans (*hör Håkan Larsson, idrottsprofessor i Morgonpasset i P3 den 11 september 2012*).

Att män är normen inom de flesta sporter kan man också se på den jargong som ofta förekommer inom sporten knuten till sexualitet. Tränare som kallar killar för bög som ett skällsord när de inte presterat väl, eller att det finns en fördom att tjejer som sysslar med"manliga" sporter är lesbiska är exempel på det. Det visar också hur normer kring kön hänger ihop med normer kring sexualitet.

I detta kapitel tar vi upp hur svårt det är att syna normerna i samhället. Nanna Johanssons citat leker med normen att sport är manligt och att det är män som ska hålla på med sport. Alltså, att vi talar om "landslaget i hockey" och att det är underförstått att det är herrarnas lag vi talar om medan vi istället måste säga "damlandslaget i hockey" tyder på att det är en norm att en hockeyspelare är en man. Hela samhället, i sin tur, stöttar den här uppdelningen genom att låta män inom idrotten tjäna mer pengar och synas ute i samhället och representera idrotten.

DISKUSSIONS/FUNDERINGSFRÅGA:

Kan du/ni komma på fler normer i samhället som har en tydlig uppdelning? Här kommer några för att hjälpa er på vägen.

Fotboll – damfotboll
Läkaren – den turkiska läkaren
Idrottaren – den funktionshindrade idrottaren
Paret – det lesbiska paret
Chefen – den kvinnliga chefen

?!
Fuck Google
Ask me!

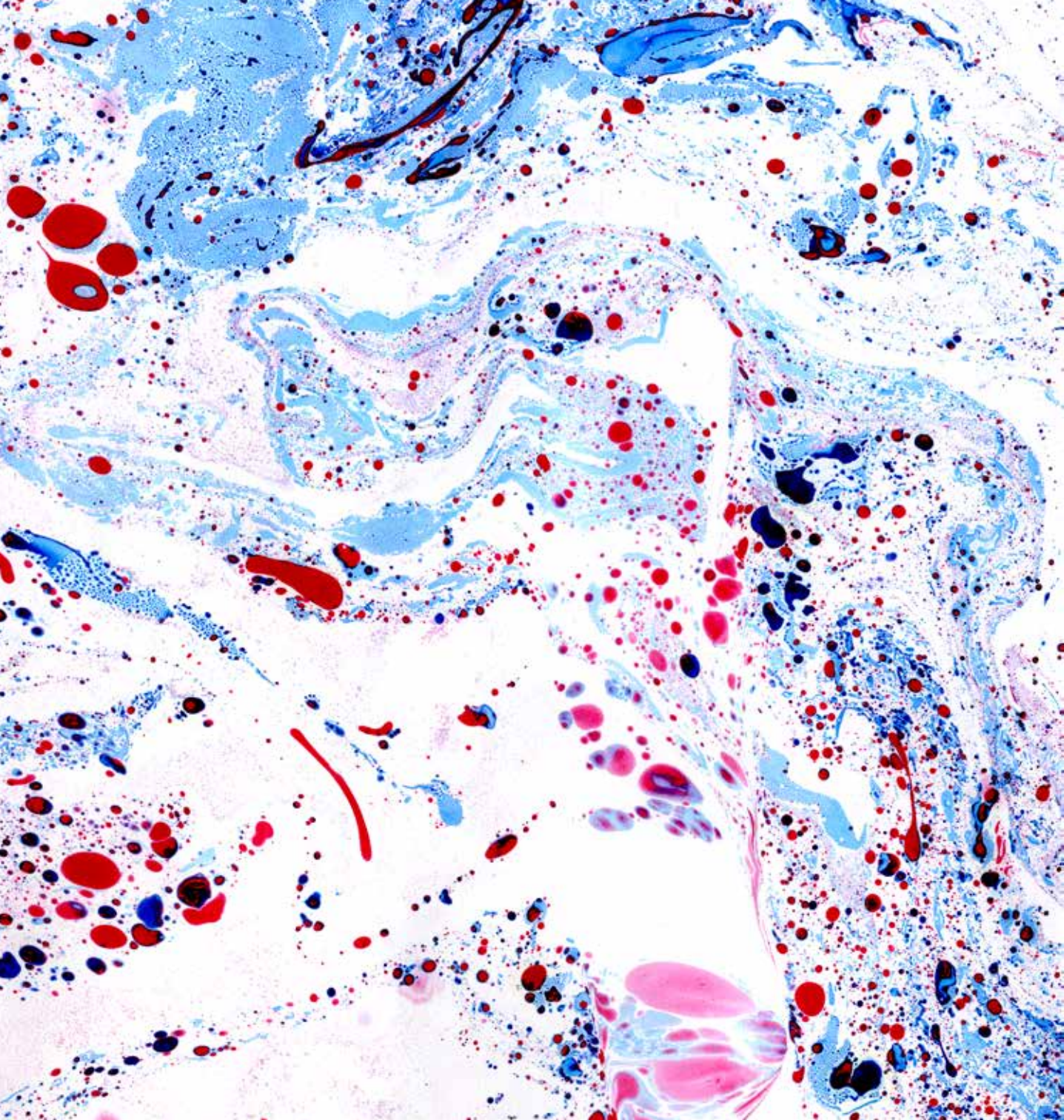

2. DISKRIMINERINGS-GRUNDERNA

”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.”

– Den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna 1948, artikel 1

DEN HÄR ÄR
HELT NORMAL

↓

DEN HÄR ÄR
JU BARA HELT
SJUKT ONORMAL

↓

VAD SKAPAR VI NORMER KRING?

Men vad är det då för normgrupper som vi har i vårt samhälle, vilka delar av våra liv och våra val är täckta av normen? Som vi tidigare skrivit skapas normer överallt, men det är när normer förhindrar människor att leva sina liv på lika villkor som normer kan vara kränkande. I dessa fall kan vi tala om normskapande kring olika delar av vår identitet, vilket innebär att i fall vi inte är som normen så kan vi utsättas för kränkningar och diskriminering.

Människor kan utsättas för diskriminering, eller negativ särbehandling, av många orsaker och i många olika sammanhang. I Sverige har vi en diskrimineringslag som säger att det är olagligt att bli diskriminerad inom vissa viktiga områden i samhället. Dessa områden är arbetsliv, utbildning, försäljning av varor och tjänster och bostadsmarknaden. I lagen beskrivs olika egenskaper som man kan bli diskriminerad för. *Dessa egenskaper är delar av vår identitet, så som vi själva uppfattar oss och så som andra uppfattar oss*. En del av dessa egenskaper beskrivs i diskrimineringslagen och kallas diskrimineringsgrunder. Många grunder som människor diskrimineras på finns dock inte med i lagen, men diskriminering på dessa grunder kan ändå vara nog så allvarliga och vanligt förekommande.

Den verkliga orsaken till diskriminering, skulle man kunna säga, är samhällets starka normer för hur vi ”ska” och ”bör” vara. Dessa normer skapar rädslor och föreställningar om rätt och fel hos människor. Själva diskrimineringen sker ofta omedvetet men ibland också medvetet. När vi talar om mångfald så talar vi om att alla människor ska få lika utrymme i samhället oavsett deras olika egenskaper och erfarenheter. Ett samhälle som därmed bejakar mångfald är ett samhälle som ständigt skapar lika förutsättningar för alla. Här nedan följer en kort beskrivning av diskrimineringsgrunderna enligt lagen samt två ytterligare som vi anser är viktiga att tänka på.

DISKRIMINERINGSGRUNDER (ENLIGT LAG)

Etnisk tillhörighet Nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Rasifiering är ett begrepp som kan användas för att förklara när utomstående personer ”antar” eller ”tolkar” ens etniska ursprung. Det behöver inte alltid handla om hur du själv identifierar dig utan du kan bli diskriminerad eller kränkt för hur någon annan tolkar dig.

Funktionsnedsättning Permanenta fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga. Dessa kan ha uppstått vid en skada eller vid födseln. Vi tycker att det är viktigt att påpeka att personen inte begränsas av sig själv utan av att samhället inte är utformat för personer med olika funktionsnedsättningar. Då ord som nedsättning eller hinder kan låta väldigt begränsande och negativa väljer vi istället att tala om personers olika funktionalitet.

Kön Biologiskt (det kön man föddes med) eller

juridiskt kön (det kön som framgår av personnumret). Vanligtvis delas vi in i kvinnor och män, vilket ibland är onödigt begränsande. Det juridiska könet har dock inga andra alternativ än kvinna eller man. Intersexuella personer föds med ett oklart biologiskt kön men tilldelas ändå ett av de juridiska könen. Transsexuella personer, som föds med ett kön men starkt upplever en motsatt identitet och vill göra något åt detta genom kirurgi och hormoner, omfattas också av denna grund.

Könsöverskridande identitet eller uttryck Normen är att en person som föds som pojke kommer att utveckla en identitet som man och uttrycka sig på ett typiskt manligt sätt. Samma norm finns för kvinnor. Personer som inte följer detta mönster (ofta benämnda som transpersoner) omfattas av denna diskrimineringsgrund. Alla har vi en könsidentitet eller ett könsuttryck men när vi talar om ”könsöverskridande” så talar vi alltså om personer som inte följer normen för hur vi delas upp och beter oss enligt kön (kvinna - kvinnlig/man - manlig).

Religion eller annan trosuppfattning I lagen finns ingen beskrivning kring vad som avses med religion eller trosuppfattning. Förutom de stora världsreligionerna omtalas uppfattningar som ateism och agnosticism, men egentligen kan alla religiösa uttrycksformer räknas hit. Men inte politiska eller filosofiska synsätt.

Sexuell läggning Hetero-, homo- eller bisexuell läggning. En persons sexuella läggning handlar enbart om personens egna kön i relation till könet på dem som personen blir förälskad i eller vill ha eller har sex med. Hetero betyder olika, homo betyder samma och bi betyder båda.

Ålder Uppnådd livslängd. Denna grund gäller alla åldrar.

Här följer två ytterligare grunder som inte finns med i lagen men som kan vara viktiga att lyfta fram då de är en stor del av vår identitet och vår förmåga att delta i samhället.

Privatliv Familjeförhållande, om man till exempel är singel eller tillsammans med någon. En gravid kvinna får inte diskrimineras och nekas ett jobb, till exempel. Detta stöttas av diskrimineringslagen under grunden ”kön”. Men när vi pratar om privatliv kan det till exempel handla om att en ensamstående förälder kan ha svårt att ta möten inom sitt arbete eller sin förening på helgerna eller kvällarna. Att alltid lägga möten på dessa tider gör att personen inte kan delta och därför diskrimineras.

Socioekonomisk status Hit räknas en persons sociala situation eller bakgrund, ens ekonomiska situation eller bakgrund, ens bostadssituation, ens utbildningsnivå och även språknivå (om man har förståelde för akademisk språk till exempel, alltså inte vilket språk man talar).

Du kan läsa mer om diskrimineringslagen och grunderna i boken Agera utan att diskriminera. Se materiallistan.

INTERSEKTIONALITET

Intersektionalitet är ett begrepp som beskriver att olika identiteter möts i oss, som en vägkorsning eller en lök med flera lager. Ingen människa är endast ett kön, nationalitet, etnicitet, religion, sexualitet *eller* klass. Istället är vi allt på en och samma gång. Detta innebär dess-utom att olika maktaspekter går ständigt in i varandra. Om vår samhällsstruktur säger att en kvinna har svårare att få ett jobb och att en som har en annan hudfärg än vit har svårare att få ett jobb, då är det skillnad på den utsatthet en mörkhyad och en vit kvinna upplever i samhället. Alltså kan man vara utsatt för flera olika förtryck samtidigt. Det är just inom feminismen som man först började tala om intersektionalitet. Feminismen är kampen för att kvinnor ska ha samma rättigheter och skyldigheter som män i samhället. Länge talade feminismen om ett systerskap som alla kvinnor delar, en kamp som alla kvinnor är med i. Men snart regerade kvinnor som hade annan hudfärg än vit och menade att deras kamp är mycket tuffare. De menade att de inte endast kämpar för att vara jämlika männen utan även att vara jämlika de *vita* kvinnorna. Ett exempel kan man finna i kvinnors kamp för politisk rösträtt. I USA fick en liten grupp väldigt rika och priviligierade kvinnor rösträtt redan i mitten av 1700-talet medan det inte var förrän på 1960-talet som alla mörkhyade - kvinnor och män - fick rösträtt i USA. Intersektionalitet visar oss att om man ska jobba för mångfald är det viktigt att tänka på alla olika aspekter av normbrytande i samhället.

DEKLARATIONEN OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA ARTIKEL 13:

”1. Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.
2. Envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt land.”

RUSSIA
CHINA
AUSTRALIEN
RÄTTEN TILL ASYL!

ÖVNINGAR

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING: MITT RÄTTIGHETSCOLLAGE

Du kan bland annat behöva penna, papper, sax, dator.

Deklarationen om de mänskliga rättigheterna har 30 artiklar. Den första artikeln kan du se i citatet i början på kapitlet, de följande tre artiklarna finns i ordlistan längst bak i boken, resten kan du hitta på till exempel Wikipedia. Detta är en kreativ övning. Läs igenom alla artiklar och välj en artikel som du skapar ett collage kring. Klipp och klistra, måla och skapa ditt eget rättighetscollage! Eller varför inte klippa ihop en massa bilder och filmklipp på datorn och skapa ett visuellt collage med tillhörande musik. Du bestämmer själv! Här i boken kan du se Lisa Ewalds alldeles egna rättighetscollage.

GRUPPÖVNING: HITTA NORMEN

Ni behöver stort papper och penna eller en tavla

I detta kapitel använder vi diskrimineringsgrunderna som exempel på egenskaper vi bygger normer kring i samhället. Gå nu igenom diskrimineringsgrunderna och skriv ner vad som är normen, enligt samhället, för varje diskrimineringsgrund. Exempelvis, vad skulle 1000 personer på stan anse vara normen för ”kön”, ”sexulitet” med mera.

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Var finns dessa personer i samhället? Vad jobbar de med, var och hur bor de, vem blir de kära i, vad gör de på sin fritid?

GRUPPÖVNING: HOMOGENITETSSTICK

Ni behöver penna och papper

Att en grupp är homogen betyder att gruppens medlemmar är relativt lika varandra. Nu ska ni tävla i hur lika ni är. Dela upp er två och två, ni behöver penna och papper. Ni får 2 minuter på er att hitta så många likheter som möjligt. Men ni får inte skriva ner saker som ni tycker om eller inte tycker om. Till exempel:

Rätt: Vi har båda ett syskon, vi bor båda i lägenhet, vi är båda med i ett ungdomspolitiskt parti…

Fel: Vi gillar båda glass, vi tycker inte om skolan, vi tycker politik är viktigt…

När ni är klara ska ni jämföra svaren och se vilka som hade flest likheter.

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Är det så att vi ofta umgås och organiserar oss med människor som liknar oss själva?

Varför är det så?

I vilka grupper kan det vara problematiskt om medlemmarna är för lika varandra till utseende, erfarenheter och bakgrund?

Om mångfald är viktigt, dvs att alla får vara med överallt i samhället oavsett vilka olika lager av identiteter vi har, vem tror ni då vann tävlingen? Paret som var mest eller minst lika?

CITATFRÅGAN

Deklarationen om de mänskliga rättigheterna är en del av internationell rätt och beskriver de skyldigheter ett land har mot dess invånare. Deklarationen beskriver att alla människor är lika och ska ha lika förutsättningar att leva sina liv fullt ut. Deklarationen består av 30 olika artiklar som beskriver varje människas rättigheter. De mänskliga rättigheterna skrevs av FN och anses vara universella, vilket innebär att de gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller andra omständigheter. De mänskliga rättigheterna skrevs efter andra världskriget då man ansåg att det fanns ett stort behov av att formulera att alla människor har lika värde.

Trots att deklarationen gäller överallt i världen och gäller för alla människor oavsett etnisk tillhörighet, hudfärg, kön, språk, religion, sexuell läggning, politisk uppfattning eller socioekonomisk status visade det sig att de mest utsatta grupperna i samhället ändå inte fick det skydd de behövde. Detta har resulterat i att efter att deklarationen skrevs 1948 har man skrivit fler rättighetsdokument där man varit mer precis för att alla ska veta vilka grupper de gäller. En av dessa är Barnkonventionen om barnens rätt i samhället.

DISKUSSIONS/FUNDERINGSFRÅGA:

Det finns ytterligare sju kärnkonventioner förutom deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Barnkonventionen är en av dessa, kan du/ni hitta de övriga sex? Facit finns i ordlistan under ”Deklarationen om de mänskliga rättigheterna”.

Fundera gärna, och diskutera hur, bokens tidigare diskussion om normer kan tolkas in i de mänskliga rättigheterna:

Vem är normen i samhället?

Vem trodde man att de mänskliga rättigheterna var till för om man behövde skriva nya dokument för till exempel barn?

Hur hänger detta ihop med våra normer och diskrimineringsgrunderna?

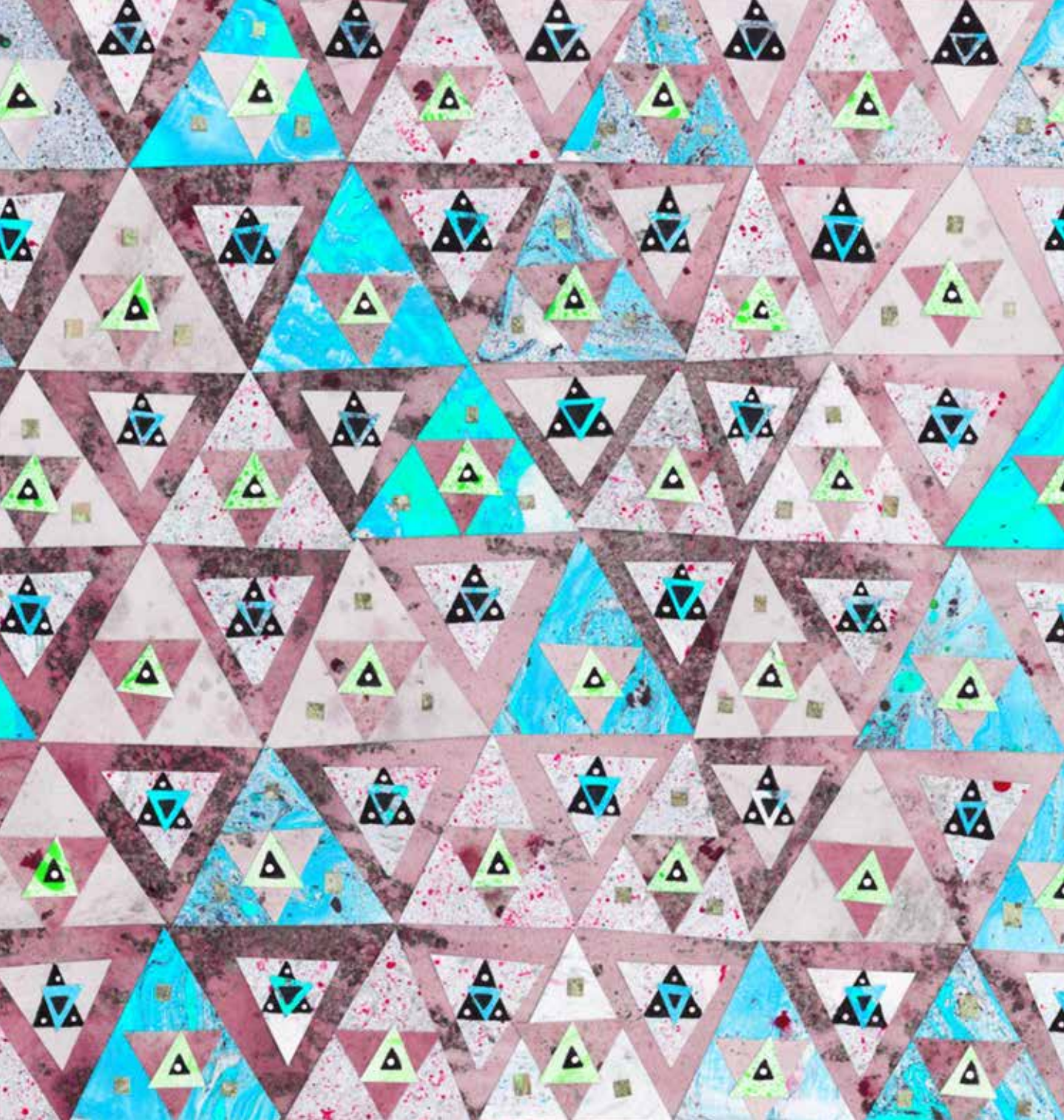

3.

MAKT

”Kan man försändra samhället utan motstånd?
Att uppleva motstånd kan vara riktigt tufft och nedbrytande men man ska också tänka på att motståndet är kvittot på att det man gör kan leda till förändring”

– Paulina de los Reyes, forskare (ur Interfems Makthandbok)

HUR KAN VI FÖRSTÅ MAKT?

MAKTEN I TRE STEG

Presidenter, drottningar, lärare, föräldrar, politiker, tränare, vapen, muskler, pengar - kärt barn har många namn. Vad som är makt och vad som ger makt skiljer sig så klart åt beroende på vem man frågar. Ändå finns en allmän uppfattning om vilka positioner som har makt och i grunden är det personer som många lyssnar på, eller måste lyssna på, personer som har makt att bestämma och ta beslut som påverkar många.

Men makt finns runt oss hela tiden, i olika former, och de som till slut får makt att bestämma, att höras, brukar ofta ha olika saker gemensamt, till exempel kön. Av de som styr svenska bolag idag är endast 24 % kvinnor och det finns fler chefer som heter Anders på svenska bolag än vad det finns chefer som är kvinnor. I Sverige har vi fortfarande inte haft en kvinnlig statsminister och det ser likadant ut i större delen av världen. Men vad är det då som ger vissa egenskaper mer makt? För att svara på den frågan måste vi gå tillbaka till normerna.

Att ha mycket pengar är en sorts makt, en synlig makt som vi ofta stannar vid för att den är så lätt att se. Men den makt en person har genom att anses normal av allmänheten kan vara mycket större. Att vara normen ger en utrymme och en röst i samhället som är så självklar att man oftast kan vara mycket dålig på att förstå den makt man har. Men med makt följer också ansvar för att inte använda den felaktigt och trycka ner andra.

NORMEN OCH MAKTEN - EN KÄRLEKSHISTORIA

För att enklare förstå hur vi skapar och får makt kan man dela upp makten i tre steg. Denna metod är framtagen av organisationen "Vi Unga" och finns i sin helhet i Ageraguiden. Se materiallistan.

STEG 1: MAKT GENOM HANDLING

I de flesta sammanhang och grupper finns det personer som får mycket makt för att de syns? och hörs! I klassen kan det handla om den charmiga och roliga clownen eller debattören som gärna tar plats och säger ifrån. På årsmötet kan det vara personen som har lätt för att ta plats och ställa sig i talarstolen. En sådan person får makt för att vi lyssnar på den och för att den har resurser som en röst, är snygg eller har pengar. Detta är alltså den makten som är lättast att se; den synliga makten.

STEG 2: MAKT ÖVER DAGORDNINGEN

Trots att det är den synliga makten som tar plats så är det den eller de som har makt över dagordningen som har makt att bestämma vad det är som överhuvudtaget ska diskuteras. I klassrummet kan det vara läraren som i förväg bestämmer läroplanen, och på årsmötet kan det vara styrelsen som sätter dagordningen för de frågor som ska diskuteras. Här ingår också ryktets makt. Till exempel om det finns ett rykte om att en mörk park i staden är farlig för tjejer att gå i ensamma på kvällen, så har det ryktet makten att styra över tjejers vardag,

trots att det inte finns några belägg för det ryktet. Denna makt är svårare att se och upptäcka.

STEG 3: MAKT GENOM NORMEN SOM UPPHÖJD SANNING

Detta är den mest undangömda makten, den som därför är svårast att upptäcka och ifråga-sätta. Denna form av makt har personer som enligt samhället anses vara ”normala”, de som ryms inom normen. Det är personer som känner igen sig i de människor som pryder våra reklamstolpar, som firar alla de rödmärkta dagarna i kalendern, äter allt som serveras eller som blir kära i någon av motsatt kön. Det kan också vara personer som aldrig tvivlar på sitt kön, som flytande talar det språk som finns överallt omkring dem, som kan köpa ”hudfärgade” plåster och som lätt kan ta sig vart de vill i samhället utan att begränsas av trappor.

Den enorma makt det innebär att befinna sig inom normen är det få som talar om, ändå är det den största makt man kan ha. Att vara en person som passar in i en visst kontext ger en makt och frihet att väldigt sällan behöva tvivla på sitt utrymme utan bara fritt färdas genom livet. Det är personer som hela samhället omedvetet är format kring. Det är majoriteten av samhället.

MAKT I PRAKTIKEN:

DE 7 HÄRSKARTEKNIKERNA

Makt kan utövas på många sätt och det gäller att upptäcka den negativa makten. Ibland finns den runt omkring oss, ibland är det vi själva som utför den. En del i att bli medveten om sin egen och andras maktroll handlar om att se det maktförtryck som finns och försöka ändra på det. Att bryta mot normen i samhället kan vara mycket svårt. Det kan innebära att man blir förlöjligad eller osynliggjord. Det motstånd man får utstå kan ofta innebära att man inte orkar eller vågar kämpa för sin eller andras lika utrymme i samhället. Men precis som i citatet här ovan är det viktigt att komma ihåg att det är tufft att bryta mot normen och att försöka skapa en förändring i samhället, men om det känns tufft så vet man att man gör rätt. De som har makten vill ju inte gärna släppa ifrån sig den, det spelar ingen roll om de har den medvetet eller omedvetet.

Härskartekniker är ett fenomen och ett begrepp som den norska politikern Berit Ås utvecklat för att beskriva den metod som män använder sig av för att förtrycka kvinnor. Idag kan vi se att dessa metoder inte bara används av män mot kvinnor utan av olika personer som vill hävda sin makt. Härskartekniker är enligt Berit Ås sätt man använder sig av – medvetet eller omedvetet - för att behålla eller skaffa sig negativ makt över andra människor (att härska) eller för att hävda sig själv genom att trycka ner andra. Berit Ås hittade först på namn till fem av metoderna/teknikerna som hon kallade *osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbel bestraffning* och *påförande av skuld och skam*. Senare har hon lagt till *objektifiering* samt *hot och våld*.

Om man känner sig dum och liten inuti efter att ha pratat med någon, kan man ha blivit utsatt för en härskarteknik. Det svåra med härskarteknikerna är att de är så sluga och svåra att sätta fingret på. Genom att lära sig om härskarteknikerna och genom att sätta namn på dem, kan vi hjälpa de som utsätts för dem eller hjälpa oss själva om vi utsätts för dem. Istället för att känna att man själv har gjort något fel kan man agera då man vet att det man blivit utsatt för är en metod för att förtrycka en. På så sätt kan vi hävda vår rätt, eller hjälpa andra att göra detsamma.

Här nedan kommer en kort förklaring till de olika härskarteknikerna, vilka motstrategier man kan använda sig utav om man själv blir utsatt samt hur man kan bete sig istället om man har makt i en situation, genom att använda bekräftartekniker.

Osynliggörande

Härskartekniken går ut på att förmedla att du inte finns – att det du gör och säger inte är viktigt eller värdefullt. Det kan handla om att inte ta hänsyn till dina förslag eller att lyssna på dem men sen återberätta dem som sina egna idéer.
Motstrategin är att ta plats. Det gäller att veta att man är bra och det man säger är viktigt, låt ingen förminska dig utan ta plats.
Bekräftartekniken går ut på att synliggöra andra

och sig själv.

Förlöjligande

Härskartekniken går ut på att förlöjliga en annan person, att visa att den personen inte är lika mycket värd och skratta åt denna.
Motstrategin är att ifrågasätta och visa på att man inte låter sig bli skrattad åt.
Bekräftartekniken går ut på att respektera och bekräfta personer i sin omgivning och deras uttryck och åsikter.

Undanhållande av information

Härskartekniken går ut på att hålla inne på information som i slutändan innebär att personen som utsätts förlöjligas för att den inte visste eller inte kan agera för egen del, eller helt enkelt hålls utanför gemenskapen.
Motstrategin är att kräva korten på bordet och visa på att det är de som undanhöll informationen som gjort fel, inte man själv som inget visste.
Bekräftartekniken går ut på att informera, i alla lägen, så att alla har samma möjlighet att agera utifrån den information som finns.

Dubbel bestraffning

Härskartekniken går ut på att skapa en känsla att vad man än gör så gör och är man fel. Om du väljer att gå på ett möte istället för att umgås med dina vänner så är du en dålig kompis, men väljer du att strunta i mötet är du inte seriös nog för organisationen.
Motstrategin är att bryta mönster, att känna att man gör sitt bästa och att veta varför man väljer visa saker framför andra.
Bekräftartekniken går ut på att utföra dubbel belöning! Alla har vi svårt ibland med att veta vad som är bäst att prioritera. Men istället för att man ska känna att hur man än gör så blir det fel, kan man ju lika gärna få känna att hur man än gör blir det rätt, det gäller bara att välja.

Påförande av skuld och skam

Härskartekniken går ut på att någon annan får dig att känna skuld och skam för en handling, egenskap, händelse eller situation.
Motstrategin är att intellektualisera, ifrågasätta varför man skulle känna sig skamsen för något man gjort.
Bekräftartekniken går ut på att bekräfta dig själv och andra – att backa upp och vara snäll mot andra även om de gör fel, istället för att få dem att känna sig dumma.

Till slut, de två nya:

Objektifiering

Att endast bedöma någon utifrån dess utseende.

Våld och hot om våld

Att som tjej vara rädd för att gå ensam på kvällen innebär att killar har makt för att tjejer känner sig otrygga, något som kan påverka deras vardag och var de väljer att gå i staden. Samma kan gälla för killar som känner sig hotade av ”tuffare” killar. Att känna hot om våld på grund av ens sexualitet eller etnicitet hör också hemma i denna kategori.

ÖVNINGAR

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING/ GRUPPÖVNING: MAKTUNDERSÖKNING AV DIN FAVORIT"MEDIA"

Denna övning är densamma för den självständiga läsaren och för gruppen. Om du läser boken själv, följ instruktionerna för övningen men istället för att göra sen som en tävling med andra ska du undersöka ett media själv. Använd diskussionsfrågorna som ett underlag för dina egna funderingar.

Som vi pratat om i detta kapitel hänger normer och makt ihop på de mest omedvetna sätt i vårt samhälle. En stor maktfaktor kan, till exempel, vara att synas i media. Men få av oss reflekterar dagligen över vilka som har den makten och varför. Är det för att de är kända, snygga, rika, eller för att de tillhör normen?

I den här övningen ska ni kritiskt granska media för att se vilka grupper av människor som syns och vilka som osynliggörs. Ni behöver en penna, papper och en favorittidning, blogg eller webbsida.

Nu ska ni tävla i poängjakten! Dela upp er i lag på 2-3 deltagare, ni får nu 15 minuter på er att hitta så många personer som möjligt från listan här nedan. För varje person som ni hittar får ni ett poäng. Det är er egen tolkning av bilderna som spelar roll. När tiden är ute går ni gemensamt igenom listan och berättar hur många personer med den

beskrivningen ni lyckades hitta. Ni behöver inte titta på samma material utan väljer en tidning, blogg eller webbsida per grupp.

Ni ska hitta:
En svensk tjej som ser tjejig ut
En person utan någon synlig funktionsnedsättning
En ljushyad kille som ser manlig ut
En man i medelåldern som ser manlig ut
En kvinna som ser manlig ut
En äldre mörkhyad kvinna
En homosexuell person som har en hög position i samhället
En person med någon synlig funktionsnedsättning
En vit heterosexuell man med hög position i samhället
En kvinna med utländsk bakgrund som har en hög position i samhället
En kvinna med svensk bakgrund som har en hög position i samhället
En ung muslim som ser glad ut
En heterosexuell person
En homosexuell person
En homosexuell kvinna med utländsk bakgrund
En vit person som har en låg position i samhället
En mörkhyad homosexuell man
En vit person utan några religiösa symboler

Efter att ni kårat en vinnare ska ni diskutera följande frågor.

DISKUSSIONSFRÅGOR:
Vilka var lätta att hitta, vilka var svåra att hitta? Varför får vissa personer vara med i media och andra inte?

Vilka personer hängde ihop med en text där de fick uttala sig och representera sig själva och vilka fanns endast på bild och representerade något helt annat än sig själv?

Hur bestämde ni vilka som var heterosexuella, homosexuella, kvinnliga, manliga, svenska? Vad säger det om våra fördomar om olika grupper?

Jämför nu de bilder ni hittat i de olika personkategorierna. Vad har bilderna gemensamt? Tittar personerna in i kameran? Ur vilka vinklar är bilderna tagna? Är det mörka eller ljusa färger? Får man en positiv eller negativ känsla av bilderna? Ger bilden ett intryck av till exempel styrka och förtroende, eller av svaghet och kyla?

AVSLUTANDE DISKUSSIONSFRÅGOR:
Varför framställs personer ur vissa grupper på mer fördelaktiga sätt? Vilka tjänar på det? Vad får det för konsekvenser att personer skildras på olika sätt beroende på vilken grupp de tillhör eller anses tillhöra? Hur påverkar det samhället och våra föreställningar om olika personer och grupper? Vilka osynliggörs och vilka är norm?

Den här övningen är tagen ur RFSL Ungdoms material BRYT. Se materiallistan.

CITATFRÅGAN

I citatet säger Paulina de los Reyes att motstånd är ett kvitto på att man håller på att skapa förändring. Om normen har makten och man försöker bryta mot normen och omskapa den, då kan man alltså stöta på motstånd. Motstånd kan visa sig på olika sätt. Det kan vara passivt motstånd som sker genom tystnad när man försöker lyfta frågan kring kränkningar eller diskriminering. Man kan skrika sig hes men ständigt uppleva att det man lyft glöms bort eller inte tas på allvar. Men motståndet kan också vara mer aktivt. Man kan få motargument och personer som skyller ifrån sig, man kan bli ifrågasatt och utsatt för kränkningar, till exempel genom härskarteknikerna. Då är det viktigt att komma ihåg orden i detta citat!

DISKUSSIONS/FUNDERINGSFRÅGA:

Kan diskriminerade personer (personer som är onormen) få mer makt utan att de som har makt (personer som är normen) behöver ge ifrån sig lite av sin makt?

Vill du läsa mer om makt och hur man kan bemöta motstånd till förändring kan du göra så i Interfems Makthandboken – för unga feminister som (be)möter rasism och sexism i föreningslivet. Se materiallistan.

NORM
MAKT
I CAN'T
LiiiVE
IF LIVING
IS WITHOUT
YOUUU

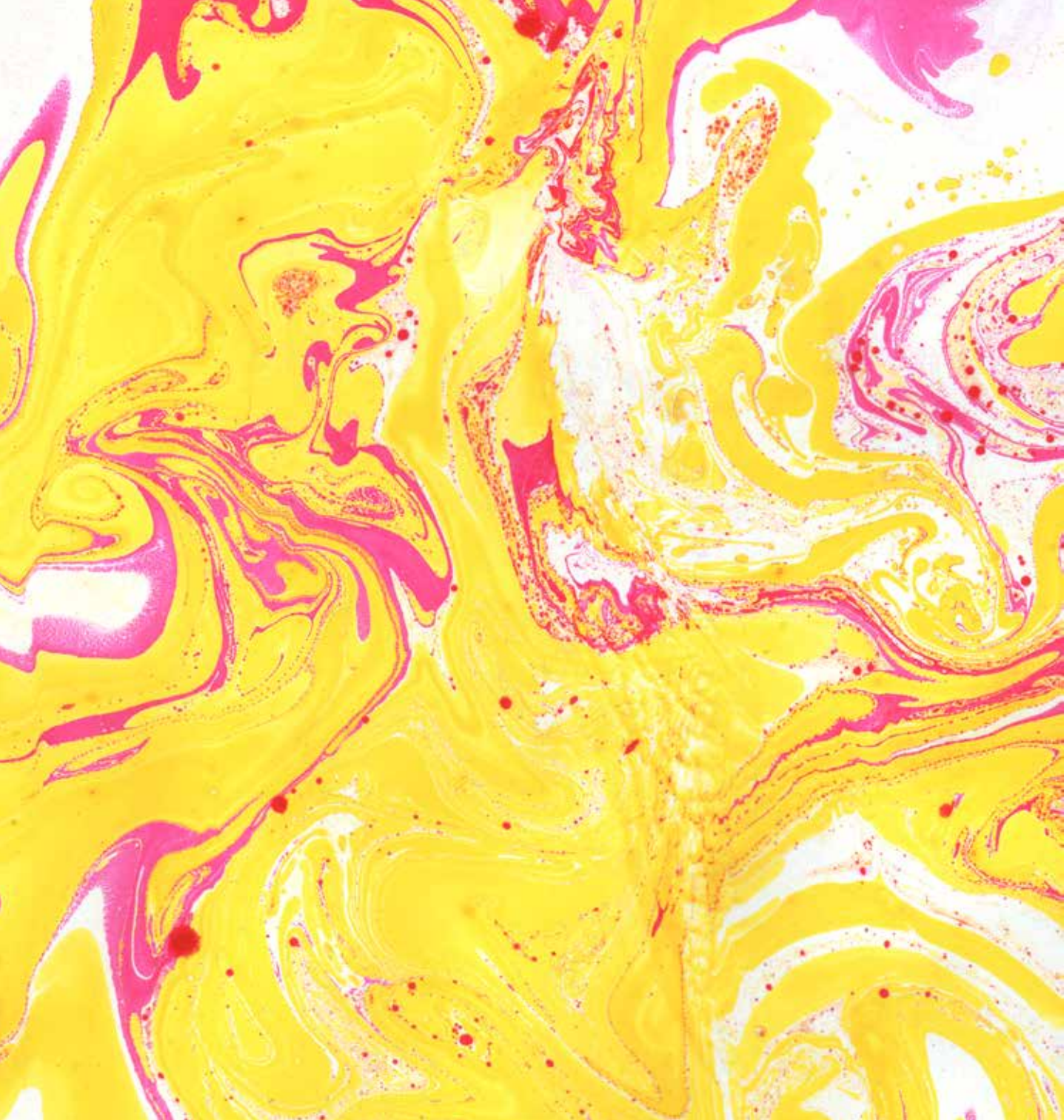

4.

NORMKRITIK

”Att vara antirasist är att ständigt ifrågasätta mina egna tankar och det jag själv säger. Jag är uppväxt i det här landet i ett samhälle som är byggt på rasistiska strukturer. Vilket innebär att jag tänker och säger rasistiska saker. Det förklarar att jag gör det men det försvarar inte att jag gör det.”

- Maja Dahl, föreningen Norden (ur kampanjen Antirasism i Vardagen)

JAG VILL BARA SÄGA ATT DET ÄR HELT OKEJ MED MIG ATT DU ÄR HETERO-SEXUELL! JAG HAR FAKTISKT FLERA HETEROSEXUELLA VÄNNER.

ATT SYNA NORMEN

Normer finns runt oss överallt och alla normer är inte dåliga i sig. Problemet uppstår när allt för mycket värdering läggs i olika normer och priset vi betalar om vi står utanför normen blir alldeles för stor. I grunden handlar det om att vi saknar förståelse för normer eller hur dessa skapas. Vi föreställer oss istället att det finns något som är ”naturligt” och ”normalt”. Men genom medvetenhet om normerna kan vi tillsammans arbeta mot att de ska vara exkluderande. Hur kan vi då göra detta? Det är enklast att se normerna om man bryter mot dem, men då kan det vara svårt att få någon att lyssna på en eftersom man har lite makt. En medvetenhet om normer måste därför även komma från de personer som befinner sig innanför normen och som därmed har makt att förändra och påverka. Om vi alla, börjar ifrågasätta normerna så kan den där ramen sakta men säkert börja brytas ner.

JAG TOLERERAR ATT DU KAN LÄSA DET SOM STÅR HÄR

Normkritik är ett nytt ord som vill utmana relationen mellan normer och makt. När det talas om att vara inkluderande; ”att alla ska få vara med”, utgår vi oftast ifrån att en grupp är rätt och den gruppen som inte är rätt ska också få vara med i gemenskapen. Trots att detta kan kännas som en fin gest, slutar det ju aldrig att särskilja olika grupper som rätt och fel. Då normen är det vi anser vara normalt i olika situationer och sammanhang blir allt som inte är normen onormalt. Och trots att de normala då kanske är snälla och vill låta de onormala också få vara med, så slutar de ju inte ses som onormala för det. Ett exempel på detta är att man på skolor serverar separat mat till personer som inte äter den ”vanliga maten”. Här utgår man ifrån att det finns något som är normen, en mat som alla äter och så finns det de som avviker som får be om sin mat hos mattanterna bakom disken. Ett annat exempel är när det diskuteras i fall homsexuella ska få adoptera barn. I detta fall anses det vara normalt att vara heterosexuell och att heterosexuella ska få skaffa barn lite hur de vill, men då någon av en annan sexualitet vill ha barn börjar det talas om personens möjlighet att vara en god förälder. Så trots att skolorna lagar ”speciell” mat till elever som inte äter den ”vanliga” maten och trots att homosexuella i vissa länder har möjlighet att adoptera barn så slutar de aldrig vara avvikande i vårt samhälle.

Normkritiken, precis som det låter, vill istället ifrågasätta och kritisera normen. Istället för att tala om att det finns ”vanlig” mat som ska serveras i skolor och att man kan anmäla sig för att få ett alternativ, så kan man fråga sig om inte alla elever skulle kunna få några olika alternativ att välja på och därmed ta bort stämpeln på att vissa skiljer sig från mängden? Kanske skulle alla föredra det vegetariska alternativet om det inte sågs som konstigt? Istället för att diskutera ifall homosexuella ska få adoptera barn kanske vi ska ifrågasätta vem som ska få adoptera barn? Vad är det som gör en bra förälder? Istället för att acceptera det onormala finns ett behov att ifrågasätta vad som är normalt och varför? På detta sätt lägger man inte ansvaret på personer som inte är normen, för de har ju redan inte så mycket makt i samhället. Personer som är normen däremot och som har makt genom det, har ju också ett ansvar. Alltså att vara normkritiskt börjar alltid utifrån en själv. Att man själv frågar sig vilken roll man har i olika sammanhang, alltså att försöka se normerna även om man själv är mitt uppe i dem. Om det inte blåser runt mig, vem är det, det blåser på? Genom att ifrågasätta den makt man själv har kan man ifrågasätta hur makt fördelas i samhället i stort och varför vissa får fördelar och andra inte. De strukturer som bestämmer vem som är normen finns runt omkring oss överallt. Trots att det är svårt att se, lite som att försöka se vinden som blåser om man inte känner den i ansiktet, är det viktigt att ständigt försöka för att vi tillsammans ska få ett samhälle som är till för alla.

ÖVNINGAR

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING: NORMKRITISERA DIG SJÄLV

För att kunna arbeta med din egen makt är det viktigt att du är normkritisk mot dig själv och ser hur du som individ är med och skapar och omskapar normer och makt. För att kunna göra detta krävs att du skaffar dig en förståelse för när du befinner dig inom normen och vilka fördelar det medför.

Gör en lista över vilka normer som ger makt och fördelar inom din organisation, skola, kompisgrupp eller samhället i stort. Till exempel kan det se ut så här för någon som väljer att utgå ifrån en organisation den är aktiv inom:

Normen:
över 25 år
akademisk utbildning
lång erfarenhet av styrelsearbete
ingen funktionsnedsättning
flytande svenska i tal och skrift

Pricka av vilka av dessa normer du befinner dig inom, exempelvis:
lång erfarenhet av styrelsearbete
ingen funktionsnedsättning
flytande svenska i tal och skrift

Gör en handlingsplan för hur du vill arbeta med att utmana de normer du befinner dig inom.

FUNDERINGSFRÅGOR:

Hur vill du utmana normerna hos dig själv och inom det sammanhang du rör dig inom?

I vilka situationer kan du lättast använda dig av dina fördelar när du tillhör normen?

Den här övningen är tagen ur Vi Ungas material Agera-guiden. Se materiallistan.

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING: MANJAKT

I den här boken har vi valt att använda ordet man som ett neutralt pronomen. Detta är norm i vårt vardagliga språk. Men ordet man är ju inte alls så neutralt som vi verkar tro. Helt klart och tydligt betyder det ju ”man”. Att vi anser att ordet ”man” går att använda på ett neutralt sätt visar ju bara på att det finns ett kön som är normen som vi inte ens behöver definiera. Istället för att skriva ”man” kan man skriva ”en” eller ”hen” som är på riktigt neutrala. Vi valde att inte göra så för att hålla bokens språk så vardagligt och förståeligt som möjligt. Detta kan man så klart ifrågasätta.

I den här övningen vill vi att du ska hitta hur många gånger vi använder oss av ordet man. Vare sig vi är neutrala eller talar om män som könsgrupp. Vågar du anta denna utmattande utmaning för att se exakt hur mycket plats detta lilla ord tar? Facit finns i ordlistan.

GRUPPÖVNING: JAG TOLERERAR DIG

I det här kapitlet talar vi mycket om olika sätt att hantera och ifrågasätta den roll som normen har i vårt samhälle. Vi talar om tolerans och normkritik och hur dessa två skiljer sig. Fortfarande idag i samhället finns det en uppfattning om att det är viktigt att tolerera *”de”* som är annorlunda än *”oss”*. Till exempel kan en person som berättar att den är homosexuell i sin skola höra att *”Jag tycker att du ändå är helt ok. Jag har fler kompisar som är homosexuella och de är precis som alla andra”*. Det finns en stor makt i att kunna säga till någon att den är ok *”trots allt”*. Men vem bestämmer vilka som är annorlunda och annorlunda från vad? Hur är det *”vi”* är och hur är det *”de”* är? Till slut handlar det om skillnaden mellan att tolerera och att bli tolererad.

I den här övningen ska ni undersöka just detta och diskutera den makt personen som får tolerera någon annan har.

Ni ska dela upp er i grupper två och två och turas om att tolerera och bli tolererad utifrån två teman; utseende och val. Det är viktigt att komma ihåg att detta är en övning som kan bli väldigt personlig. Kom ihåg att ta hand om varandra i gruppen så att alla känner sig trygga och diskutera efteråt vad som hände och varför, i bikupor och en runda.

1. JAG TOLERERAR DITT UTSEENDE

A ska kommentera sådant som är synligt hos B utan att komma med värderingar. A ska alltså inte kommentera någons *fina* skjorta, *snygga* skor eller *fantastiska* hårfärg, utan bara kallt konstatera yttre detaljer. A försäkrar dessutom B med en mening om att hon/han tolererar/accepterar detta. Till exempel kan det låta så här:

”Jag accepterar att du har glasögon”, ”För mig är det helt okej att du har på dig bruna skor i dag”, ”Jag tolererar att ditt hår har den där färgen”.

B säger ”tack” efter varje gång denne blir tolererad. Efter några meningar byter ni roller. Då ni har gjort detta ett flertal gånger ska ni välja en mening var att utveckla längre och betona att den andra personen är bra ”trots detta” och att det inte ”gör något”, A ska vara så snäll som möjligt i hur den behandlar B precis som tidigare så byter ni sedan roller. Till exempel kan det låta så här:

”Jag accepterar att du har glasögon, jag tycker att det är helt ok. För mig är du bra trots det så det gör ju inte mig något att du har glasögon”.

2. JAG TOLERERAR DINA LIVSVAL

Därefter ska ni i paren berätta lite om er själva för varandra. Sedan ska ni på samma sätt kommentera och tolerera varandras livsval och situation. Till exempel kan det låta så här:

”Jag har inga problem med att du spelar ishockey på din fritid”, ”Jag accepterar att du har en pojkvän”, ”Jag accepterar att du inte har en pojkvän”

Vidare i övningen kan det till exempel låta så här:

”Jag har inga problem med att du spelar ishockey på din fritid, jag tolererar det! Jag menar jag tycker att du är helt ok trots det så det gör inte mig något att du väljer att spela ishockey på din fritid”.

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Gör en runda och låt alla säga något om hur det känns att tolerera och att bli tolererad. Låt alla samtidigt säga vad som är bra och dåligt med tolerans. Dagens ansvariga får skriva upp detta på ett papper eller tavla i två spalter ”bra” och ”dåligt”. Diskutera sedan vilken spalt som fick flest kommentarer. Håller alla med alla kommentarer som skrivits upp, eller kan man tycka annorlunda?

Vilka grupper av människor är det som tolererar och vilka är det som blir tolererade i samhället?

CITATFRÅGAN

I citatet i början på kapitlet talar Maja om att vi alla är en del av samhället och alltså finns alla de normer som finns i samhället också i våra egna huvuden. Att tänka normkritiskt handlar inte bara om att ifrågasätta normen i samhället utan även de normer man själv befinner sig inom, inom sitt eget sammanhang som skolan, föreningen, kompisgruppen med mera. Att våga ifrågasätta just sig själv och hur ens egna tankar och funderingar formas och påverkas. Maja gör så i citatet utifrån hennes roll och identitet som antirasist.

FUNDERINGS/DISKUSSIONSFRÅGA:

Hur ser du på ditt eget ansvar gentemot orättvisor i världen?

Vill du se Maja och andra komma ut som antirasister? Gå in på kampanjen Antirasism i Vardagens hemsida www.aiv.umr.nu.

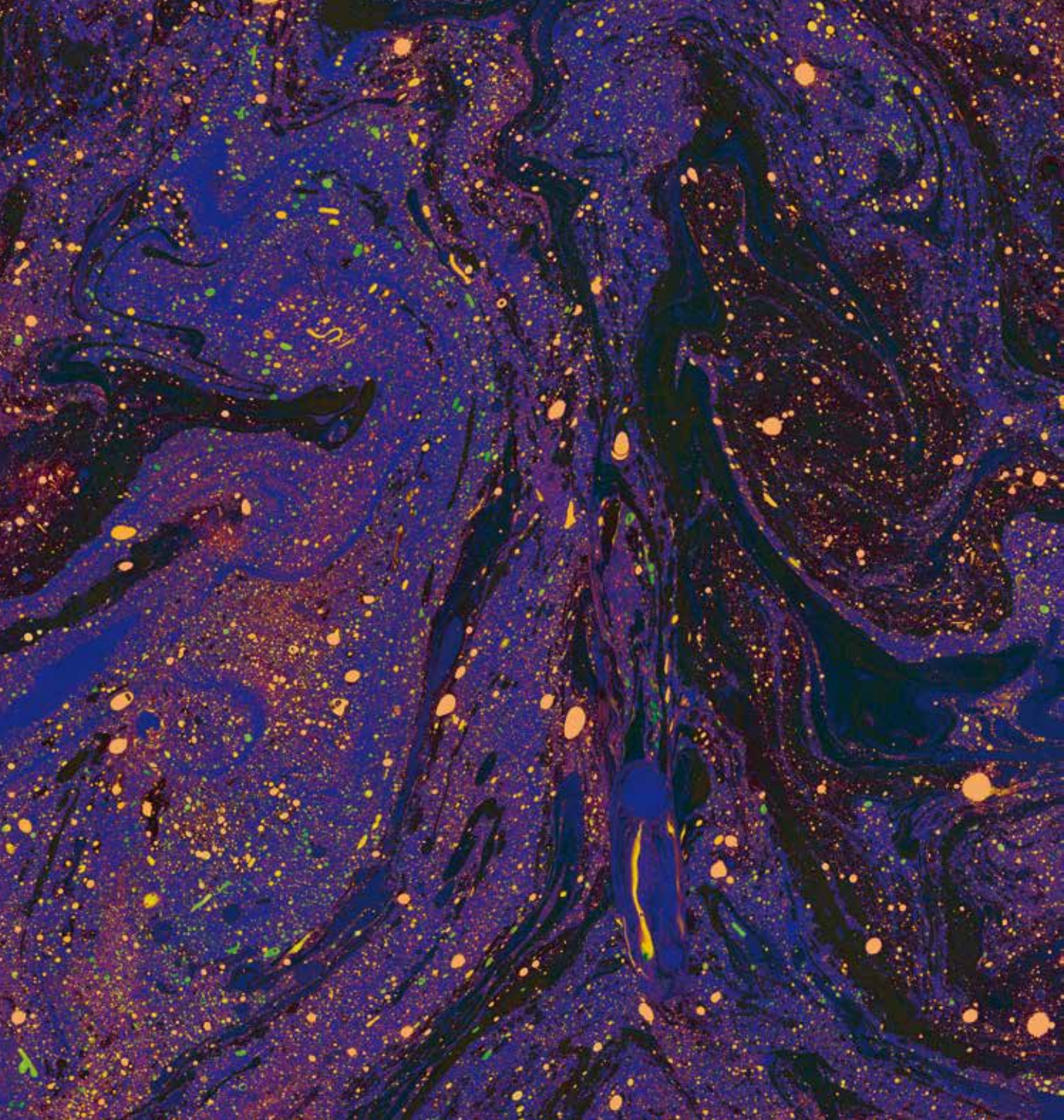

5.

OCH NU DÅ?

Ni/du har nu fått inblick i ett stort ämne. Kunskap är alltid det första steget till förändring. Vi hoppas att ni/du nu har mer kunskap och verktyg om världen och din roll i den för att förändra och förbättra för allas lika värde och möjligheter. Förändra kan man göra på många sätt. Man kan engagera sig genom en organisation, eller så kan man uppmuntra den organisation/skola man redan är en del av att börja jobba med dessa frågor. Men det är viktigt att komma ihåg att förändring börjar just nu, i dig. För varje ord du lär dig öppnas en ny värld upp. Som avslutning presentera vi här två avslutande övningar.

SJÄLVSTÄNDIG ÖVNING:
BREVET TILL FRAMTIDEN

Du behöver ett papper, en penna och ett kuvert

På vilket sätt kan det du lärt dig idag förändra ditt sätt att vara imorgon? I den här övningen vill vi uppmana dig att sätta mål för vad du vill förändra om ett år.

Skriv ett brev till dig själv om vad du lärt dig ur den här boken eller från mötena med din studiecirkel. Vad var roligt? Vad var jobbigt? Till slut ska du skriva vad du skulle vilja förändra under det kommande året. Hos dig själv och ditt beteende eller i samhället i stort.

Täpp igen kuvertet och öppna det först om ett år. Hur mycket har hänt, vad finns kvar att göra?

Den här övningen är tagen ur boken O/Lika – ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering framtagen av LSU. Se materiallistan.

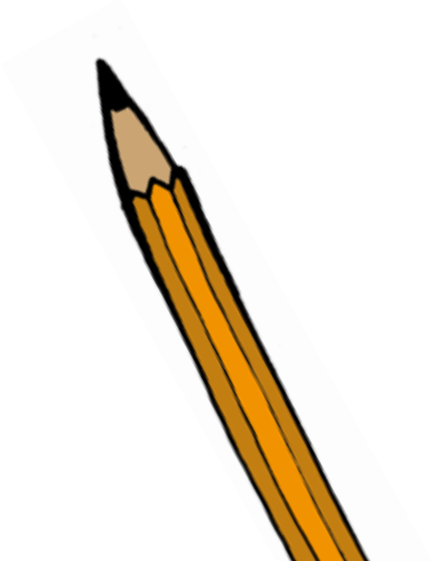

GRUPPÖVNING:
TVÄRTOM

Ibland kan det vara svårt att veta vad man ska göra åt alla orättvisor. Ibland är det nästan lättare att komma på alla hemskheter man inte ska göra. I den här övningen ska ni i gruppen sätta er ner och komma på en gemensam vision utifrån det ni lärt er i boken. Till exempel: ”Mångfald i organisationen”. Sedan ska ni spotta ur er vad ni ska göra för att absolut inte nå målet. Till exempel: inga kvinnor får vara med, vi ska ha 1000 kr i medlemsavgift med mera. Därefter utgår ni ifrån de meningarna och skapar tvärtommeningar och därmed en plan för hur ni faktiskt ska göra för att uppnå er vision.

Den här övningen är tagen ur RFSL Ungdoms material BRYT. Se materiallistan

6. MATERIALLISTA

Följande metodmaterial har inspirerat denna bok och format dess ordlista. Materialen rekommenderas till den som vill veta mer. Vissa böcker och skrifter är svårare än andra:

Agera utan att diskriminera – en handbok för arbete mot diskriminering (2011)
Svenska Röda Korset m fl genom projektet AGERA

Ageraguiden (2010)
Förbundet Vi Unga

Alla olika, alla lika - en antirasistisk Vision & Värdegrund (2011)
Ungdom mot rasism

Allan-materialet (2008)
Rädda Barnen

BRYT - ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet (2011)
Forum för levande historia och RFSL Ungdom

En politik för det civila samhället (2009)
Regeringens proposition

Genus – Hur påverkar det dig (2005)
Helena Josefson

Genvägar till jämställdhet – Metoder och strategier inom ungas fritid och föreningsliv (2003)
Ungdomsstyrelsen

I normens öga – metoder för en normbrytande undervisning (2008)
Friends

Jämos handbok mot könsmobbing i skolan (2000)
JämO

Makthandbok - för unga feminister som (be)möter rasism och sexism i föreningslivet (2011)
Interfem

Någonstans går gränsen (2004)
RFSL

O/LIKA – Ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering (2008)
LSU

Osköna normer (2009)
Rädda barnen

POW! mer inflytande och aktörskap för unga (2007)
Stiftelsen Kvinnoforum och Föreningen Zora

Respekt – Sveriges bästa serietidning mot diskriminering och kränkningar i skolan (2009)
Diskrimineringsombudsmannen

Snacka om jämställdhet (2005)
Rädda barnen

Svar på tal - Antirasistisk handbok (2009)
Ungdom mot rasism

Är normalt och vanligt samma sak? (2006)
RFSL ungdom

Tillsammans är vi klokare & starkare - 10 goda idéer för internt antidiskrimineringsarbete i civila samhället (2011)
FIA

Vad har mitt liv med Lilja att göra? (2004)
Svenska Filminstitutet tillsammans med Rädda Barnen

7. ORDLISTA

Då du läser denna bok, eller diskuterar dess ämnen med dina vänner, kan du/ni komma in på ord som inte alla känner till eller som är svåra att förklara. Det finns olika sätt att beskriva och förstå dessa begrepp. Här kommer en första introduktion.

Antirasist En person som aktivt arbetar för att bemöta och utrota *rasism* var den än visar sig. Antirasisten arbetar också med kunskap och kunskapsspridning, det vill säga kunskap om *rasism* i alla dess former. Med denna kunskap skapar antirasisten strategier som leder till social och politisk förändring, och i slutändan en värld fri från *rasism*. Antirasisten ser en värld där alla människor är lika värda, oavsett deras utseende, var de föds eller vad de tror på.

Asylsökande En utländsk medborgare som tagit sig till Sverige och begärt skydd på grund av förföljelse. En asylsökande har alltså inte rätt att stanna för alltid i Sverige. Ibland påstår främlingsfientliga grupper att alla asylsökande får stanna, eller att alla asylsökande är invandrare, inget av påståendena är riktigt.

Bekräftartekniker Motsats till *Härskartekniker*. Bekräftartekniker är ett sätt att behandla varandra genom uppmuntran och bekräftelse istället för att utöva makt på ett kränkande sätt. Bekräftarteknikerna liksom *motstrategierna* till *Härskarteknikerna* är framtagna av några doktorander vid Stockholms universitet som ville skapa alternativ till de *Härskartekniker* Berit Ås tog fram. Du finner Bekräftarteknikerna mer tydligt presenterade senare i boken.

Bisexuell En person som har förmågan att bli kär i, kåt på eller attraherad av människor oavsett kön.

Bög *Homosexuell* man.

Cisperson En person vars juridiska kön, biologiska kön och könsidentitet (se *Kön* för vidare förklaring) hänger ihop och alltid har hängt ihop enligt normen. Exempelvis; en person som föds med snopp, ser sig själv som kille och har könet »man« registrerat som kön i folkbok-föringen. Ordet rör könsidentitet och könsuttryck och har ingenting med sexuell läggning att göra. Cis är latin för »på samma sida«

Demokrati Folkstyre, det vill säga att folket bestämmer. Det finns olika former av demokrati, där en av de vanligaste är att majoriteten av folkets vilja är den bestämmande genom partirepresentanter med mandat i ett parlament eller en riksdag, så kallad parlamentarisk demokrati. Alla boende i ett land har däremot yttranderätt, och därför möjlighet att påverka.

De mänskliga rättigheterna En deklaration/dokument från Förenta Nationerna, som har 30 punkter. I FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna som antogs av många länder 1948

fastställs det bland annat att:

1. Alla människor är födda fria, med lika värde och samma rättigheter.

2. Alla fri- och rättigheter gäller alla ”utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, nationalitet eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt”,

3. Varje individ har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Förutom deklarationen finns det 7 kärn-konventioner: Flyktingkonventionen, Barnkonventionen, Kvinnokonventionen, Rasdiskrimineringskonventionen, Handikappkonventionen, Konventionen om de sociala och ekonomiska och kulturella rättigheterna, Konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna

Diskriminering Att personer eller grupper indirekt eller direkt utsätts för orättvis behandling på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionsförmåga, ålder, könsidentitet eller könsuttryck. Diskriminering är ett brott. Du finner diskrimineringsgrunderna mer tydligt presenterade senare i boken.

Etnisk tillhörighet Tillhörighet till en grupp av människor som har samma kultur, talar samma språk eller kommer från samma område i världen som en själv.

Exkludera Att utesluta eller inte ta med en person eller grupp.

Feminism En politisk analys och rörelse som ser att kvinnor som grupp är strukturellt underordnade män som grupp i samhället. Feminister vill ändra på denna orättvisa struktur. Det finns flera olika sorters feminism.

Flata *Homosexuell* kvinna.

Flykting Enligt FN:s flyktingkonvention, Genévekonventionen, är flyktingar personer som har goda skäl att vara rädda för förföljelse på grund av: ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön, sexuell läggning eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp. Sverige och ett hundratal andra länder har skrivit under Genevekonventionen, vilket betyder att Sverige måste pröva varje asylansökan och ge de människor asyl som är flyktingar enligt lagen.

Funktionsnorm Enligt funktionsnormen förväntas människor inte ha någon *funktionsnedsättning* och samhället organiseras i regel utifrån den *normen*. Att följa eller passera inom *normen* ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Till exempel är det en funktionsnorm i vårt samhälle att man ska kunna gå. Därmed är det lättare att få jobb om du kan gå, eftersom att många arbetsplatser är anpassade efter gående människor.

Funktionshinder De problem som uppkommer när en person med någon form av *funktionsnedsättning* vistas i en miljö som inte är tillgänglig.

Ett exempel kan vara när en person som sitter i rullstol inte kommer in i ett hus för att det bara finns trappor. Funktionshinder är något som finns i omgivningen: en person är inte funktionshindrad eller är ett hinder.

Funktionsnedsättning En varaktig fysisk, psykisk eller begåvningsmässig nedsättning av en persons funktionsförmåga som beror på skada eller sjukdom. Funktionsnedsättning är det begrepp som används i diskrimineringslagen. Istället för att prata om funktionsnedsättningar kan en dock prata om personers olika funktionalitet.

Fördom En uppfattning där man dömt någon eller några i förväg. Beror oftast på okunskap eller brist på fakta.

Genus Ett ord som syftar på det sociala könet, eller det sätt på vilket vi *gör* kön i samhället. Det handlar till exempel om hur vi hela tiden skapar normer för manligt och kvinnligt i vår vardag genom kroppsspråk, val av kläder, yrken, intressen och så vidare. Hur genus konstrueras beror på historiska, sociala och kulturella sammanhang. Vad som anses vara manligt eller kvinnligt är därigenom någonting som ständigt förändras.

Hatbrott Brott som motiveras av hat mot vissa grupper av människor på grund av hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsuttryck eller annan liknande omständighet. Det är motivet hos gärnings-personen eller -personerna som avgör om ett brott rubriceras som hatbrott.

HBTQ Ett paraplybegrepp för *homosexuella*, *bisexuella*, *transpersoner* och *queers*. I många sammanhang talar man om hbt-personer, men det blir allt vanligare att man inkluderar *queers* i paraplybegreppet.

Hen Detta är ett könsneutralt personligt pronomen som används på samma sätt som hon och han.

Heterosexuell En kvinna som har förmågan att bli kär i, attraherad av eller kåt på en man, eller en man som har förmågan att bli kär i, attraherad av eller kåt på en kvinna.

Heteronorm Enligt heteronormen förväntas människor vara antingen tjej eller kille och ingenting annat, och man talar om dessa två som motsatta kön. Tjejer och killar förväntas vara olika, feminina respektive maskulina. Alla förväntas vara heterosexuella och eftersträva monogama parförhållanden (att endast vara tillsammans med en person åt gången). Att följa eller passera inom normen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Till exempel på tv, i tidningar och annan media finns det en stark bild av att kärlek är heterosexuell och att alla ska vara ihop två och två, gifta sig och få barn. Att vilja eller känna annat kan därmed vara väldigt jobbigt.

Homofobi En ideologi, uppfattning eller värdering som ger uttryck för en negativ syn på homosexualitet eller homo- och bisexuella.

Homosexuell En person som har förmågan att bli

kär i, attraherad av eller kåt på någon av samma kön.

Härskartekniker Härskartekniker är olika sätt att utöva makt på som människor avsiktligt eller omedvetet använder sig av för att trycka ner andra personer. Härskartekniker har ofta funktionen att stärka eller att bevara normer och orättvisor.

Identitet En människas uppfattning om vem hon är, något som påverkas av andras uppfattning om vem hon är.

Intersektionalitet Ett ord som förklarar hur olika identitetsaspekter är sammanflätade inom en person och hur dessa skapar olika maktordningar av till exempel religiositet, kön, sexualitet, klass och ålder. Hur de olika aspekterna hänger samman ser olika ut beroende på person, grupp och sammanhang. Till exempel är man aldrig bara sitt kön utan även sin funktionalitet, sin religion, sin utbildning, sitt utseende med mera. Hur mycket makt man får i samhället beroende på ens egna identitetskombination är intersektionalitet.

Intergender En person som inte vill inordna sig i den traditionella uppdelningen i enbart »kvinnor« och »män«. Någon som identifierar sig som mellan eller bortom könen. Har inte att göra med hur ens kropp ser ut, utan vilket kön man känner sig som (könsidentitet).

Invandrare Migrationsverket förklarar på sin hemsida att det inte finns eller har funnits någon allmänt accepterad definition av vad en invandrare är. Begreppet används ofta slarvigt och det är inte ovanligt med grova generaliseringar, där till och med människor födda och bosatta i Sverige kallas för invandrare.

Jämlikhet Att sträva efter jämlikhet är att sträva efter alla människors lika värde och likhet inför lagen, samt lika möjligheter, rättigheter och skyldigheter.

Klass Skikt i samhället som skapas utifrån bland annat utbildningsnivå, hälsa, ekonomi och arbete. En samhällsklass är en avgränsad grupp i ett samhälle som har liknande förutsättningar och/eller bakgrund.

Kön Begreppet kön är en socialt konstruerad kategori som används för att dela in människor i grupperna »kvinnor« och »män«. Kön kan brytas ned i fyra olika delar:

Biologiskt kön Definieras utifrån inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer. Biologiskt kön avgörs av hur den fysiska kroppen ser ut. Det biologiska könet kan variera mycket beroende på hormoner, kromosomer med mera, men i dagens samhälle utgår vi ifrån ett tvådelat könssystem där läkare bestämmer barnets kön, trots skillnader, till att vara manligt eller kvinnligt.

Juridiskt kön Det kön som står registrerat i folkbokföringen, i pass eller legitimation. Juridiskt kön framgår också av en siffra i personnumret. I Sverige finns två bara juridiska kön: »man« eller »kvinna«. Alla barn som föds tilldelas ett juridiskt

kön, baserat på ens biologiska kön.

Könsidentitet En persons självupplevda kön, det vill säga det kön du känner dig som. Ingen kan bestämma detta åt någon annan, och var och en har rätt att själv avgöra vilken könsidentitet man har.

Könsuttryck Hur en person uttrycker sitt kön. Det gör du till exempel genom kläder, kroppsspråk, frisyr, socialt beteende, röst samt om och hur du sminkar dig.

Kränkning Uppträdande som är nedlåtande mot eller sårar en persons värdighet. Kränkningar kan vara fysiska och verbala handlingar och attityder, de kan också ta sig uttryck i texter och bilder. Handlingen är en kränkning om en person känner sig kränkt, oavsett om detta var meningen eller inte.

Könskorrigering Könskorrigering är den riktiga termen för det som ibland kallas könsbyte, att en person genomgår en medicinsk behandling för att ändra sitt fysiska kön. För att få rätt till könskorrigerande vård i Sverige idag krävs diagnosen transsexualism som ställs av psykiater vid någon av landets mottagningar för transsexuella.

Lesbisk *Homosexuell* kvinna

Likabehandling I lagen om likabehandling förbjuds *diskriminering* på följande grunder: kön, könstillhörighet/uttryck, ålder, etniskt eller nationellt ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, funktionshinder, sexuell läggning samt någon annan orsak som gäller någons person (till exempel förmögenhet, graviditet, familjeförhållanden).

Maktstrukturer Strukturer på samhällsnivå som ger människor olika möjligheter och förutsättningar att påverka samhället och sitt eget liv. Vilka möjligheter och förutsättningar man har hänger ihop med till exempel ens klass, etniska tillhörighet, funktionsförmåga, hudfärg, sexualitet och religiositet.

Man Ett ord som vi använder 147 gånger i den här texten för att beskriva en person med ett manligt kön eller som ett neutralt pronomen. Detta ord är uppenbart inte neutralt men används ändå som så. Detta visar på en stark könsnorm.

Motstrategier (till Härskarteknikerna) Motstrategier och *Bekräftartekniker* är två begrepp påhittade av några doktorander vid Stockholms universitet som ville komma på metoder för att agera mot *Härskartekinikerna*. Du finner motstrategierna mer ordentligt presenterade senare i boken.

Normer Oskrivna regler, förväntningar och ideal som handlar om vad som anses vara positivt, önskvärt och fördelaktigt och vad som inte är det. Normer förändras över tid och är olika i olika situationer. Normer formas utifrån maktförhållanden.

Normat En benämning på föreställningen om den »ideala« kroppen och det »ideala« psyket. En person som lever upp till *funktionsnormen* och inte har

någon form av funktionsnedsättning kan kallas för normat.

Papperslös Papperslös är en svensk benämning på den grupp människor som bor i Sverige utan tillstånd. Ordet härrör från den franska beteckningen »sans-papier«; utan papper. Papperslösa är en väldigt bred grupp med olika erfarenheter och upplevelser som har placerat dem i denna kategori. Alla papperslösa är inte flyktingar – inom gruppen papperslösa ryms fler kategorier: Människor som fått avslag på sin asylansökan och gömmer sig i landet, människor som inte vågar söka asyl av rädsla för att få avslag, släktingar till människor med tillstånd att bo i Sverige, människor som kommit för att arbeta en kortare eller längre tid här, offer för trafficking, personer som blivit kvar när ett turistvisum eller ett studentvisum gått ut och så vidare. Det som förenar är avsaknaden av dokumentation som tillåter en att lagligt bo i Sverige.

Privilegier Privilegier är fördelar och förmåner som personer eller grupper får i olika sammanhang utifrån sociala, kulturella, ekonomiska eller andra grunder. Privilegier handlar ofta om sociala och ekonomiska fördelar som personer eller grupper får utifrån rådande normer. Till exempel är det en norm i vårt samhälle att kunna tala och förstå svenska, om du kan det har du privilegiet att kunna förstå olika media, läsa skyltar och tala för din rätt i samhället. Privilegium kan också vara lagstadgade, exklusiva rättigheter som staten ger till vissa personer eller grupper.

Queer Ett brett begrepp som kan betyda flera olika saker men i grunden är ett ifrågasättande av *heteronormen*. Många ser sin könsidentitet och/eller sin sexualitet som queer. Queer kan betyda en önskan att inkludera alla kön och sexualiteter eller att inte behöva identifiera sig.

Ras Raser är indelningar av människor i olika grupper utifrån egenskaper man anser vara biologiska och ärftliga så som hudfärg. Olika raser kopplas därmed till olika delar av världen, de kopplas till olika fysiska och psykologiska egenskaper. Idag finns det forskning som visar tydligt på att det inte går att dela in människor i raser, att det INTE finns olika människoraser, alltså inga biologiska skillnader mellan människor som förklarar varför vi beter oss olika eller tänker olika. Begreppet används idag trots detta i bland annat de *mänskliga rättigheterna* som är ett dokument som skapades under en tid då forskningen fortfarande trodde att det fanns olika människoraser.

Rasism Historiskt sätt en uppfattning att mänskligheten går att indelas i *raser*, att rastill-hörighet kan förklara biologiskt hur människor beter sig och vilka erfarenheter de har. Det är en uppfattning att *raserna* går att klassificera utifrån en hierarkisk ordning och att överordnade *raser* därmed också har självklar rätt att utnyttja underordnade *raser* för sin egen vinning. Idag talar man inte om raser lika mycket, trots detta finns rasism. Istället kopplar man olika egenskaper så som religion, *etnicitet* och hudfärg till människors olika egenskaper för att visa på att vi är olika, att vissa är bättre och att vissa därför ska ha *privilegier* i samhället.

Till exempel säger man att invandrare är på ett visst sätt och svenskar på ett annat. Vilka högtider vi firar eller hur vi klär oss kan vara egenskaper som lyfts fram för att "bevisa" hur olika vi är. Eftersom dessa skillnader egentligen inte säger något om hur vi är, hittar rasister ständigt på nya sätt att skilja på olika människor.

Sekulär En stat är sekulär när den inte baserar sina lagar på någon religion utan är neutral i trosfrågor. En person kan också vara sekulär. Sekularisering kan vara när områden i samhället i allt mindre utsträckning påverkas av religion, till exempel har skolan genomgått en sekularisering under 1900-talet.

Sexism En ideologi, uppfattning eller värdering som ger uttryck för en negativ syn på kvinnor och femininitet, och menar att kvinnor ska vara underordnade män.

Sexualitet Ett begrepp som ofta används för att gruppera människor utifrån vem de har förmågan att bli kära i, attraherade av eller bli kåta på. I svensk lagstiftning används begreppet »sexuell läggning«. Exempel på sexuella läggningar är hetero-, homo- och bisexualitet.

Stereotyp Bilder eller föreställningar om grupper och personer, ofta i form av förenklade antaganden och idéer om vilka egenskaper, intressen och förmågor medlemmar i en viss grupp har.

Svensk En person som är en svensk medborgare. Begreppet svensk är lika svårt som begreppet invandrare där olika individer och grupper väljer att tolka ordet olika. Egenskaper som språkkunskap, hudfärg med mera kan rasister vilja koppla till begreppet. Men i laglig mening är en svensk en person med svenskt medborgarskap.

Tillgänglighet En förutsättning för att alla ska ha samma möjlighet att delta jämlikt i olika sammanhang oavsett funktionsförmåga, språkkunskap, hudfärg, könsidentitet, klass, sexualitet, etnicitet, religiös åskådning eller trosuppfattning. I ett tillgängligt samhälle är information, lokaler och verksamheter utformade för att inte *exkludera* någon.

Tolerans Att tolerera någon betyder inte att man respekterar eller accepterar någon. Det betyder helt enkelt bara att man står ut med någon/låter någon vara som den är, fastän man egentligen ogillar personen och/eller dennes åsikter och/eller levnadssätt.

Trakasserier Att utsätta någon eller några för handlingar som till exempel mobbning, utfrysning eller förtal som kränker den personens/de personernas värdighet.

Transperson En person vars könsidentitet och eller könsuttryck inte stämmer överens med det biologiska och/eller juridiska kön den blev tilldelad vid födseln. En transperson kan till exempel vara en person som biologiskt och juridiskt är »man« men som definierar sig som någonting annat än det. Transpersoner är ett paraplybegrepp med många undergrupper och det går att vara transperson på många olika sätt. Begreppet rör könsidentitet och

könsuttryck och har ingenting med sexuell läggning att göra. »Trans« är latin för att överskrida.

Transsexuell En person som upplever sig vara av ett annat kön än det juridiska kön man tilldelades vid födseln och som har en vilja att förändra kroppen helt eller delvis med exempelvis kirurgi eller hormonbehandling. Transsexualism är en medicinsk diagnos som för vissa går över när man har korrigerat sin kropp. Andra fortsätter att definiera sig som transsexuella eller före detta transsexuella även efter korrigeringen.

Transvestit En person som ibland eller alltid – helt eller delvis – använder kläder eller attribut som vanligtvis förknippas med ett annat kön.

Tvåsamhetsnorm En norm som medför att det ses som positivt, eftersträvansvärt och normalt att ha eller vilja ha enbart en kärleks/sexpartner. Se *heteronorm*.

Vithetsnorm En norm som medför att det ses som positivt, eftersträvansvärt och normalt att vara vit. Att samhället präglas av en vithetsnorm innebär att personer som är vita har sociala, ekonomiska och politiska privilegier. Vithet är ett ord som kan användas för att peka på att vita människor också har en hudfärg och en etnicitet, eftersom hudfärg och etnicitet annars är ord och samtalsämnen som betydligt oftare dyker upp när det talas om personer som är mörkhyade. Vithet är inte en egentlig hudfärg (hudfärgen är ju närmare gul-rosa), utan en maktposition.

8. OM UNGDOM MOT RASISM

Riksorganisationen **Ungdom Mot Rasism (UMR)** är Sveriges största antirasistiska ungdomsorganisation. **UMR** är kunskapscentrat för unga antirasister som vill engagera sig mot rasism, samt för demokrati och mångfald. Organisationen är uppbyggd av, med och för unga i åldrarna 13-25 år och är unik i sitt slag i Sverige.

UMR är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden ungdomsorganisation mot rasism där det lokala engagemanget står i fokus även för den nationella och globala samhällsutvecklingen. UMR är ett nätverk av självständiga, demokratiskt uppbyggda lokalgrupper som totalt organiserar nästan 4 000 medlemmar.

UMR är också en röst för en antirasistisk politik. Inte någonstans ska rasism tillåtas bli politisk agenda eller handling, utan att **UMR** står upp för en annan världssyn. **UMR** tror på mångfald, på ett inkluderande samhälle och på en vital demokrati där alla människor oavsett ursprung eller tillhörighet deltar på lika villkor.

Sedan hösten 2011 driver **UMR** projektet Jämställd antirasism som jobbar med interna antidiskrimineringsstrukturer. Projektet är finansierat av Ungdomsstyrelsen inom satsningen för ideella organisationers interna arbete mot diskriminering och för jämställdhet. Denna bok är framtagen inom projektet utifrån de erfarenheter och behov som projektet samlade in under den nationella utbildningsturnén för lokalgrupper våren 2012.

För mer information gå in på www.umr.nu.

TACK TILL

JENNY LUNDSKOG, ANA MAREGA,
ANTON LANDENHAG, HELEN BRANDT,
CALLE BERGLUND OCH UMRs LOKALGRUPPER

alla olika
alla lika
UNGDOM MOT RASISM